

ч-49

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЧЕРНЕНКО МАРГАРИТА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 94:008(477) «1960/1980»

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНІ АСПЕКТИ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ
(60-80-ті рр. ХХ ст.)**

26.00.01 – теорія та історія культури (історичні науки)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2011

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

8237

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник -

кандидат історичних наук, доцент
Яремченко Валентина Дмитрівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв, професор
кафедри соціально гуманітарних наук.

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор,
Журба Михайло Анатолійович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, завідувач
кафедри історії та археології слов'ян;

кандидат історичних наук,
Смольницька Мирослава Костянтинівна,
Інститут історії України НАН України,
старший науковий співробітник відділу
історії України другої половини ХХ ст.

Захист відбудеться 21 листопада 2011 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.20 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 20 жовтня 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Б. Адаменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси розбудови незалежної України актуалізують проблему переосмислення її історії, культурних цінностей як основи національного відродження і докорінних трансформацій постколоніальної суспільної свідомості народів, які тривалий час були позбавлені державності, зазнаючи політично-економічної, соціально-правової, культурної залежності від тих держав, до складу яких вони входили. Це стосується й українського народу, чий історія, культура не визнавалися, а часто й замовчувалися російсько-радянською історіографією.

У 60-80-тих роках ХХ ст. відбулися геополітичні міжнародні та національні трансформації, в тому числі конфедеративного об'єднання СРСР, унаслідок яких сформувалися потужні антиколоніальні, національно-визвольні рухи, зокрема й український національно-патріотичний. Результатом цих процесів стало утворення бездержавними народами держав в Азії, Африці, Східній Європі. Потужним поштовхом для загальнонаціонального визвольного руху на всіх континентах стали міжнародні законодавчі, національно-правові акти сформовані Організацією об'єднаних націй (ООН). Вони утвердили законне право кожної нації на вільний національно-культурний, економічний, політичний розвиток. Одвічна боротьба українського народу за національну незалежність, перейнята національно-патріотичною ідеєю соборності української нації і державності набула у другій половині ХХ ст. і юридичне обґрунтування.

Актуальність наукової проблеми підтверджена результатами аналізу зарубіжних теоретичних досліджень історичного досвіду побудови націй, зокрема і європейського. Вони становлять основу для теоретичних узагальнень та утвердження цілісності українського націотворення. Проаналізовані наукові концепції дають підстави стверджувати, що цей процес майже для всіх європейських націй був однаковим. Спільною основою для їхнього об'єднання стали традиції, звичаї, мова, територіальна цілісність. Їхні особливості ґрунтовно досліджено в історико-теоретичних працях з антропології, історії, лінгвістики, культурології та з інших галузей знань, уможливаючи узагальнити європейські націотворчі процеси, до яких належав і український, який спирався на культурно-лінгвістичний фактор творення нації.

Теоретико-концептуальні засади українського націотворення утверджувалися в самобутній культурно-мистецькій спадщині у 60-80-х років ХХ ст. Вона ідентифікувала на міжнародній карті світу слов'яно-український етнос-народ як націю. Основою такого узагальнення став аналіз історико-теоретичних здобутків, творів літератури, кіно, музики, перейнятих національно-патріотичною ідеєю, вираженою у прагненні до боротьби, самопожертви в ім'я народу, до самоідентичності, самоідентифікації, національної гідності, незалежності та суверенності України-Батьківщини. Вона становила основу національно-культурно-мистецької спадщини, була провідним гаслом свідомої національно-культурної еліти.

В сучасній вітчизняній історіографії не з'ясовано сутності поняття „національно-патріотичні аспекти”. У деяких довідниках із соціології, у політологічних енциклопедичних виданнях визначено зміст таких понять, як: „національна свідомість” – система уявлень про історію своєї нації, етнічну спільноту, її місце серед інших спільнот, про національні інтереси, ідеали і цінності; «патріотизм» – любов до Батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам. Ці поняття безпосередньо пов'язані з національно-патріотичними аспектами культурно-мистецької спадщини, яка не досліджена у вітчизняній і зарубіжній історіографії. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова „Дослідження проблем гуманітарних наук” та згідно з науковою тематикою кафедри історії та філософії історії Інституту філософської освіти і науки. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 28 лютого 2011 року, протокол № 7.

Мета дисертаційного дослідження – об'єктивно відтворити національно-патріотичну складову культурно-мистецької спадщини України 60-80-х років ХХ ст., яка була вираженням загальнонаціонального прагнення народу до незалежності України.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких взаємопов'язаних завдань:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- визначити теоретичні засади дослідження;
- з'ясувати історико-правові засади європейського та українського національного розвитку 60-80-х років ХХ ст.;
- дослідити основні тенденції, специфіку та форми націотворчих процесів в українській культурно – мистецькій спадщині 60-80-х рр. ХХ ст.;
- розкрити роль культурно-мистецької еліти у формуванні та збереженні української національної історико-культурної спадщини;
- проаналізувати літературно-поетичну, кіномистецьку, пісенно-музичну творчість української національної еліти;
- розкрити роль і значення культурно-мистецької спадщини в утвердженні та розвитку української нації у складі СРСР.

Об'єкт дослідження – процес формування української нації.

Предмет дослідження – літературно-поетична, кіно-мистецька, пісенно-поетична, музична творчість представників української національно-свідомої інтелігенції 60-80-х років ХХ ст.

Хронологічні рамки роботи визначені історичним періодом геополітичних змін міжнародного розвитку в умовах кризи колоніальних режимів як у світовому масштабі, так і на окремих континентах, зокрема східноєвропейському, частина якого перебувала у складі державного об'єднання СРСР, до якого належала і Україна. 60-80-ті роки ХХ ст. стали вирішальними у формуванні держав-націй, так

званих, країн третього світу, які тривалий час були позбавлені природного права на вільний національний розвиток як на рівні державотворчих, так і націотворчих процесів. Саме у цей час формувалася міжнародна нормативно-правова база, антиколоніальні національно-визвольні рухи, які відкрили шлях кожному народу до самовизначення на основі збережених культурно-антропологічних, лінгвістичних факторів ідентичності. У радянській Україні цей процес започаткували шістдесятники-дисиденти. Вони різними формами і методами національно-визвольного руху утверджували головну ідею усіх історичних періодів вільної України. Протягом 80-х років цей процес трансформувався від ідейно-патріотичного до загальнонаціонального, правового, відкритого громадянського руху, який завершився прийняттям Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. та проголошенням Акту незалежності України 24 серпня 1991 р.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи історизму та об'єктивності в оцінці подій та явищ. Характер та завдання дисертаційного дослідження зумовили застосування конкретних наукових методів: хронологічного (розкриття стану наукового дослідження проблеми в історико-хронологічному порядку, літературно-мистецьких творів національно-культурної спадщини), історико-ретроспективного (дослідження історико-теоретичних аспектів національного питання), порівняльного (порівняльного аналізу міжнародного демократичного розвитку та внутрішнього тоталітарно-комуністичного радянської України), критичного (аналіз політики русифікації радянської влади в Україні), системного (формування аспектів національно-культурної спадщини в літературно-поетичній, кіно-мистецькій, пісенно-поетичній, музичній культурі), аналітичного (виявлення національних аспектів культурно-мистецької спадщини). Зазначені методи дають можливість логічно й послідовно розкрити національні аспекти культурно-мистецької спадщини України 60-80-х років ХХ ст.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в історичній науці проведено дослідження цілісності формування української нації від стародавніх до новітніх часів на основі культурно-лінгвістичного фактору теоретичних досягнень європейської та вітчизняної історіографії, етнокультурного фактору, збереженого українським словом в усній та письмовій творчості нації 60-80-х рр. ХХ ст.

Наукова новизна отриманих результатів розкривається в наступних положеннях, які виносяться на захист:

Вперше:

- структуровано історіографічний доробок зарубіжної та української історіографії на предмет ступеню розкриття зазначеної проблеми та актуальності її в сучасній історіографії. Визначено актуальність проблеми за наявності наукових досліджень навколо українського національного питання взагалі та відсутності цілісного, виокремленого дослідження національно-патріотичного аспекту культурно-мистецької спадщини українства зокрема;
- за етногенетичними, психологічними особливостями української нації реконструйовано українську творчість, що склала національний фонд культурно-мистецької спадщини. Було виявлено характерні самобутні

особливості єдності національно-патріотичного духу українства до збереження нації, державності;

- на прикладах ідейного змісту української літературно-поетичної, кіномистецької, музичної творчості були утверджені спільні національно-патріотичні аспекти свідомості нації, основу яких склала самобутня етнопсихологія ідеї захисту і збереження історичної територіальної цілісності Прабатьківщини, самобутності життя і побуту, традицій і звичаїв, української державності, нації;
- на базі українознавчих наукових шкіл, таких як історична, фольклору і етнографії, лінгвістики, літератури, мистецтва та інших, визначено, що національна інтелігенція зайняла провідну роль у формуванні історичної пам'яті цілісності, самобутності етнонаціонального розвитку від стародавніх часів до новітніх, тим самим заклала фундамент побудови титульної нації, держави Україна.

Уточнено, що:

- зарубіжна історіографія заклала історико-теоретичні концепції націотворення, в тому числі українського на основі антропологічного, культурного, лінгвістичного обґрунтування історичного процесу від племені до народу і нації, об'єднаної спільними етнічними, самобутніми особливостями, до яких належать мова, писемність, мистецтво, побут українства, які і виокремили націю як окрему етнографічну одиницю у складі багатонаціонального об'єднання СРСР;
- міжнародні нормативно-правові акти складені ООН у 60-80-х рр. стали засадничими у формуванні постколоніальної самосвідомості народів, вибору кожної нації права вільного національно-культурного розвитку, закріпили юридичну основу природного права;

Дістало подальшого розвитку:

- утвердження історичної цілісності, самобутності української нації у складі багатонаціонального об'єднання СРСР на основі самобутньої культури і мистецтва, збереженої в джерелах, історіографії, артефактах.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що одержаний фактичний матеріал дисертації, основні теоретичні положення та висновки можуть бути використані при розробці фундаментальних досліджень з історії України ХХ ст., історії культури України ХХ ст., при написанні навчальних посібників з курсу „Українська культура ХХ ст.”, у процесі викладання історії української культури, при розробці відповідних нормативних курсів та спецкурсів з історії української культури, зокрема „Історико–теоретичні, правові концепції прав і свобод європейського, внутрінаціонального розвитку 60-80-х років. ХХ ст.: порівняльний аспект”, „Культурно-дисидентський рух 60-80-х рр. ХХ ст.”, „Роль і значення національно-культурної еліти у збереженні нації” та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є оригінальною роботою. Висновки й положення наукової новизни одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорювались на методичних семінарах і на

засіданнях кафедри соціально-правового захисту населення Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Окремі положення та висновки знайшли своє відображення у доповідях на наукових конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції „Фундаментальні і прикладні дослідження рекреаційно-дозвілєвої сфери в контексті Євроінтеграційних процесів”(Київ, 2008), Всеукраїнській науково-теоретичній конференції „Українські культурні індустрії: стан, проблеми, перспективи” (Київ, 2008), Науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів, студентів в рамках Днів науки в КНУКіМ „Актуальні проблеми розвитку теоретичної і прикладної культурології в сучасній Україні” (Київ, 2008), Науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів, студентів в рамках Днів Науки в КНУКіМ „Культурологія як фундаментальний науково-освітній напрям в системі знань” (Київ, 2009).

Публікації. Основні ідеї та результати дослідження відображені у 6 наукових роботах, з яких 4 статті опубліковано у фахових спеціалізованих виданнях, затверджених ВАК України, а решта – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Структура і обсяг дисертації обумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з них 167 сторінок основного тексту. Список використаних джерел і літератури включає 553 найменування і складає 56 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми, визначається мета, об'єкт і предмет, хронологічні межі дослідження, приводяться положення, що претендують на наукову новизну, демонструється теоретична і практична цінність отриманих результатів. Наводяться дані про апробації та публікації основних результатів дослідження, описується структура і обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – „Історіографія проблеми та огляд джерел” – проаналізовано історіографію, джерела дослідження, які висвітлили ступінь дослідження національного питання та його національно-патріотичної складової в українській та зарубіжній історіографії.

У **підрозділі 1.1.** – „Стан наукової розробки теми” – визначено, що у вітчизняній історіографії національне питання загалом і культурно-мистецька спадщина 60-80-х років ХХ ст., зокрема, набули ґрунтового дослідження протягом 1990-2000-х років. У них вперше було розглянуто проблему реабілітації української історії, культури та національної еліти, представленої письменниками, кіномитцями, композиторами.

Історіографію проблеми склали дослідження, які доцільно диференціювати за кількома напрямками. До першого віднесено публікації, присвячені загальним національним питанням. Ідею вільного національно-культурного розвитку в умовах

комуністично-тоталітарного режиму в радянській Україні започаткували представники 60-х рр. Це стаття О.Довженка „Мистецтво живопису і сучасність”, у якій він закликав культурно-мистецьку еліту України бути вільними, незалежними у своїй творчості. Праця І.Дзюби¹ вперше порушила питання прав, свобод вільного національного розвитку України у складі СРСР, де автор зазначив, що національна справа є справою всього народу і кожного громадянина, зокрема. Виокремив українську мову як національну ознаку українства.

Другий напрям становлять загальні монографії з історії розвитку культурної творчості періоду. У праці М.Поповича² вкраплено зазначено деякі кіномистецькі твори, перейняті історичною пам'яттю. Фільм „Тіні забутих предків” він назвав світовим явищем, створеним молододо українською культурною елітою 60-х років, а „Білий птах з чорною ознакою”, на його думку, відтворює боротьбу українства за розбудову свого власного дому на землі.

В історичних працях Я.Грицака³ та В.Литвина⁴ в підрозділах розглянуто процеси розвитку літератури, кіномистецтва, громадсько-політичну діяльність творчої інтелігенції, яка порушила національні питання українства «застійної доби». Творчу інтелігенцію в працях представляють В.Стус, Р.Іванчук, Л.Костенко та інші, остання з яких була занесена до списку націонал-ненадійних. Її історичні твори „Княжа гора”, „Неповторність”, „Маруся Чурай” були визначені як „художньо неповноцінні”. Автори за змістом не розглядали жодного з названих творів. У праці А.Слюсаренка, В.Гусева, В.Дрожжина та ін. „Новітня історія України” наведено списки творчої інтелігенції, їхні твори. Творчість В.Сосюри, зокрема, поема „Мазепа”, П.Майбороди, О.Білаша, мистецьких колективів періоду, які утверджували і пропагували історичну самобутність українства.

Ряд публікацій присвячені розкриттю ролі і значення національно свідомої інтелігенції у боротьбі за права і свободи національного розвитку, що становлять третій напрям дослідження. Монографії Ю.Курносова⁵, Г.Касьянова⁶, колективна праця „Історія України...”⁷ розкривають політичні процеси, причини і наслідки формування опозиційних рухів, учасників. Серед них І.Дзюба, П.Майборода, С.Параджанов, Л.Костенко, В.Стус, Р.Іванчук, М. Руденко та ін. Виокремлюють їхню громадсько-політичну, національно-культурну форму боротьби за національні права. У

¹ Дзюба І.М. Інтернаціоналізм чи русифікація ? / І.М. Дзюба. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1998. – 276 с.

² Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В. Попович. – К. : «Артект», 1999. – 728 с.

³ Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. / Я.Й.Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.

⁴ Литвин В. Історія України / В.Литвин. – К. : Наук. думка, 2006. – 728 с.

⁵ Курносов Ю.О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр.) / Ю.О.Курносов. – К. : Національна Академія наук України. Інститут історії України, 1994. – 222 с.

⁶ Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років / Г.Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.

⁷ Петровський В.В. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. / В.В.Петровський, Л.О.Радченко, В.І.Семененко. – вид. 2-ге, випр. та доп. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2008. – 608 с.

праці А.Бичко та І.Бичко⁸ охарактеризовано політику русифікації, насадження радянської концепції спільної історії і культури „трьох братніх народів”, що заперечувала самобутню українську. В.Баран у своїх працях „Україна після Сталіна...”, „Україна 1950-1960-х рр...”, „Україна крізь віки”, „Україна: новітня історія...” також розкриває теорію злиття націй в єдину радянську. Вона стала головною причиною виникнення опозиційних рухів за право національного, самобутнього розвитку, очоленого поколінням творчої інтелігенції. Деяким питанням національної творчості присвячені статті збірника за ред. О.Гриценка⁹. „Кіно і суспільство” С.Тримбача, „Кіно і глядач” О.Волошенюк, „Музика”, „Пісня” О.Різник, „Мова” М.Стріхи, видання у діаспорі У.Пелех „Від розстріляного до замученого відродження: 1920–1960–1980-ті роки в українській літературі”, де здійснено аналіз радянського режиму, підраховано наслідки фізичних і духовних втрат українства в сфері культурно-мистецької діяльності.

Четвертим напрямом історіографії є кандидатські дисертації О.Бажана¹⁰, Р.Дудки¹¹, О.Шевчука¹², І.Стасюка¹³, Ю.Каганова¹⁴, Л.Ведмідь¹⁵, докторська дисертація А.Русначенка¹⁶, хронологічні межі яких виокремлюють історичний період 60-80-х років ХХ ст., в якому формуються організовані, політичні рухи боротьби за національні права і свободи, очолені творчою інтелігенцією, відомою в історії як шістдесятники-дисиденти. За українські національні права і свободи виступив американський історик К.Фармер у праці „Український націоналізм у післясталінську еру: міфи, символи та ідеологія”, засуджуючи тоталітарний режим. Різні аспекти соціально-політичного та культурного життя дослідили російські історики Т.Горєва, М.Зезіна, О.Зубкова, Ю.Аксютін, А.Шубін та ін.

⁸ Бичко А.Д. Феномен української інтелігенції: Спроба екзистенціального дослідження / А.Д.Бичко, І.В. Бичко. – Дрогобич, 1997. – 115 с.

⁹ Гриценко О. «Нариси української популярної культури» / О.Гриценко. – К.: УЦКД, 1998. – 760 с.

¹⁰ Бажан О.Г. Опозиційний рух в Україні (друга половина 50 – х – 80 – ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.Г.Бажан. – Дніпропетровськ, 1996. – 25 с.

¹¹ Дудка Р.А. Суспільно-культурна діяльність інтелігенції України у другій половині 50 – х на початку 60 – х рр. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Р.А.Дудка. – К, 1996. – 23 с.

¹² Шевчук О.А. Український національно – культурний рух (друга половина 50 – х – початок 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.А.Шевчук. – Запоріжжя, 1998. – 20 с.

¹³ Стасюк І.М. Український національно-патріотичний рух в УРСР (середина 1950 – х – кінець 1980 – х років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І.М.Стасюк. – Львів, 2002. – 18 с.

¹⁴ Каганов Ю.О. Опозиційний рух в Україні і країнах Центрально – Східної Європи (1980 – ті – 1991 рр.): компаративний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.О.Каганов. – Зпоріжжя, 2009. – 21 с.

¹⁵ Ведмідь Л.А. Історіографія опозиційного руху в Україні другої половини 50-х – середини 80 – х рр. ХХ ст. : дис. канд. іст. наук : / Л.А.Ведмідь. – К., 2005. – 220 с.

¹⁶ Русначенко А.М. Національно – визвольний рух в Україні – середина 1950-х – початок 1990 – х рр.: автореф. дис. на здобуття наук ступеня доктора. іст. наук. : спец. 07.00.01 «Історія України» / А.М.Русначенко – К., 1999. – 42 с.

Таким чином, аналіз історіографії дозволив дійти висновку, що заявлені праці розкрили громадсько-політичні аспекти боротьби української інтелігенції за право національного, самобутнього розвитку України. Питання національно-патріотичних аспектів культурно-мистецької спадщини, як важливого фактору творення і збереження української нації і державності, досі не набуло спеціального дослідження.

У підрозділі 1.2. – „Джерельна база дослідження” – виявлено і проаналізовано архівні документи, неопубліковані та опубліковані, мемуарна література, періодичні видання. Серед неопублікованих джерел – документи п'яти українських архівосховищ: Центрального державного архіву громадських об'єднань (ЦДАГО України), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України (ЦДАМЛМ України), Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державного архіву м. Києва.

Значний пласт документів досліджуваного періоду виявлено у фондах ЦДАГО України, використані матеріали ЦК КПУ (Ф.1). На основі аналізу даних, узятих з постанов, доповідних записок, протоколів засідань, деталізовано інформацію про: а) діяльність хору „Гомін”, неодноразово критикованого на пленумах (оп.25); б) негативне ставлення органів влади до оповідання „Спокуса” Б.Антоненка-Давидовича (оп. 71), Р.Іваничука, поеми В.Сосюри „Мазепа” (оп.25), фільмів С.Параджанова „Київські фрески” та „Саят-Нова”, „Інтермеццо” (оп.25); в) відмінності у проходженні сценаріїв російських і українських авторів у владних інстанціях (оп.70).

Серед документів, які зберігаються у фондах ЦДАВО України, використано матеріали РМ УРСР (Ф. 2). На основі нормативно-правової бази УРСР досліджено питання діяльності творчих спілок та ідеологічні настанови влади щодо українського кінематографа (оп.9,10,13,14). Робота з матеріалами Уряду УНР в екзилі (Ф. 5235) дала можливість з'ясувати ставлення діаспори до національних процесів в Україні, переслідування українських культурних діячів. Значна кількість опрацьованих фондів зберігається у ЦДАМЛМ України. У роботі використано особові фонди Б.Антоненка-Давидовича (Ф. 159), В.Сосюри (Ф. 44), О.Довженка (Ф. 690), І.Миколайчука (Ф. 1154), В.Стуса (Ф. 1148). Усі вони надають конкретну інформацію про культурно-мистецьку спадщину українських митців, які зазнали ідеологічних утисків і переслідувань. Під час роботи над дисертаційним дослідженням опрацьовано фонди Спілки письменників (Ф.590), Спілки композиторів України (Ф. 661), Оргбіюро Спілки працівників кінематографії (Ф. 655).

Ряд матеріалів з досліджуваної теми зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, зокрема машинописи творів та ноти: (Ф.45), (Ф.50), (Ф.62), (Ф. 274). Значний інтерес становлять й матеріали Державного архіву м. Києва, які містять дані про діяльність державних органів прокуратури та міністерств УРСР (Ф. Р – 1545, Ф. Р. – 987). Більша частина матеріалів вказаних фондів вперше вводиться до наукового обігу. Критичну оцінку ситуації, яка склалася у 60-80-ті роки в УРСР містять періодичні видання: газети „Правда

України”, „Литературная газета”, „Радянська Україна”, „Радянська культура”, „Літературна Україна”.

У дисертаційному дослідженні використано опубліковані нормативно-правові матеріали міжнародного характеру, які сприяли утвердженню основних прав людини і нації. Їх ратифікація СРСР давала підстави націям та їх патріотам для боротьби за самовизначення, в тому числі шляхом творчої діяльності. Для порівняння та розкриття внутрішнього становища в УРСР проаналізовано радянські документи: Конституції УРСР 1937, 1978 рр., Кримінальний Кодекс УРСР 1961 р., ряд законів, постанов та декретів, які відтворюють реальне правове становище української мови та культури в УРСР. Важливим джерелом для дослідження національного питання за матеріалами культурно-мистецької спадщини є мемуарна література та художні твори. Так, у роботі розглянуто спогади про літераторів, композиторів, музикантів, їхні твори – літературні, музичні, кінематографічні. Таким чином, виявлено, що наявна джерельна база достатня для розкриття обраної теми, реалізації визначених мети й завдань – висвітлити національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини та розкрити її роль в утвердженні української нації.

Отже, проаналізувавши наявну історіографію з національного питання було встановлено, що значна кількість наукових досліджень аналізує загальнонаціональні питання реабілітації української історії і культури, політичної діяльності еліти у досягнення незалежності, при цьому відсутнє цілісне дослідження національно-патріотичного аспекту культурно-мистецької спадщини українства. Джерельна база дозволила виявити потужний національно-патріотичний потенціал мистецької творчості покоління та політику правлячої партії в галузі культури.

У другому розділі – „Національний аспект міжнародного права” – розкрито історико-теоретичні та правові засади формування націотворчого процесу.

У підрозділі 2.1. – „Національне питання в історико-теоретичних дослідженнях” – обґрунтовано історико-теоретичні дослідження вітчизняної та зарубіжної історіографії щодо еволюції формування української нації. Теоретичну основу з національного питання становлять праці зарубіжних дослідників І.Лисяка-Рудницького („Історичні есе”), американського вченого Б.Андерсона („Уявлені спільноти”), які розкрили сутність понять „етнос”, „національно-культурне відродження”, „нація”, „націоналізм”. І.Лисяк-Рудницький визначив, що багатозначність цих термінів відбиває складний характер українського націотворчого процесу, а ознакою нації є етнос, який відзначається сукупністю об’єктивних ознак, таких як своєрідні звичаї, побут і мова, які передаються від покоління до покоління без свідомих зусиль, шляхом суспільного успадкування. Українське національне питання досліджувала професор Варшавського університету О.Гнатюк („Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність”), яка проаналізувала дебати українських інтелектуалів з питання національної і культурної ідентичності на зламі ХХ і ХХІ ст. в контексті центрально-східноєвропейських поглядів на проблему ідентичності.

В українській історіографії теоретичну базу з національного питання становлять монографії Г.Касьянова („Теорія нації та націоналізму”), Я.Грицака („Страсті за націоналізмом: історичні есеї”).

Таким чином, історико-теоретичні аспекти з українського національного питання сформувалися в руслі європейських концептуальних засад, основу яких склали історично-сталі, територіально-культурні ознаки народів-націй: традиції, звичаї, мова, культура взагалі.

У підрозділі 2.2. – „Правове забезпечення міжнародного та внутрішнього національного розвитку” – визначено засадничі основи міжнародних нормативно-правових актів, які сприяли формуванню постколоніальної самосвідомості народів СРСР та заклали право вільного національно-культурного розвитку кожної нації.

Історико-правову базу досліджуваного питання становлять міжнародні норми прав і свобод національного розвитку, „Загальна декларація прав людини”, „Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права”, „Міжнародний пакт про громадянські й політичні права” та ін. Вони сприяли організації антиколоніальних, визвольних рухів 60-80-х років ХХ ст., зокрема і в радянській Україні, що входила в державну структуру СРСР. Вона ратифікувала міжнародні права і свободи, а на практиці сформувала закриту комуністично-ідеологічну норму розвитку радянської спільноти, де не визнавалися національні права. Серед них – „Програма Комуністичної Партії Радянського Союзу”, Постанова „Про підготовку до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції і 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні”, „Про підвищення відповідальності керівників органів преси, радіо, телебачення, кінематографії, установ культури і мистецтва за ідейно-політичний рівень матеріалів, що публікуються та репертуару”, „Про заходи щодо дальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках” та ін. Проти цих заходів і повстало покоління шістдесятників. Їхнє ідейне визрівання починалося з національного відродження культури, рідної мови, популяризації творів літератури і мистецтва, написання листів-звернень до всього світу. З часом ці акції переросли в організований національно-визвольний, патріотичний рух. В цьому процесі було реабілітовано значну кількість політ’язнів, крім засуджених за ст. 61– „шкідництво”, 62 – „антирадянська агітація і пропаганда” Кримінального кодексу УРСР, як „українські буржуазні націоналісти”. Таким чином, міжнародні нормативно-правові акти заклали право на самовизначення націй і сприяли утвердженню української нації та державності.

Отже, закладений в міжнародному праві національний аспект закріпив на юридичному та історико-теоретичному рівнях право кожної нації самовизначення.

У третьому розділі – „Національно-патріотична тематика культурно-мистецької творчості” – визначено роль і значення національної культурно-мистецької спадщини митців у виокремленні та збереженні української нації у складі СРСР на основі самобутньої історії, мови, традиції, культури загалом.

У підрозділі 3.1. – „Самоідентифікація в поетично-прозовій спадщині українства” – розкрито процес становлення і утвердження національної самоідентичності через творчу діяльність митців поетично-прозової сфери.

Національну літературу збагатили поетична спадщина В.Сосюри. У поемі „Мазепа” він порушив одну із заборонених на той час історичних тем – ролі і значення національної еліти у формуванні української нації і держави. Гетьман І.Мазепа у поемі постав як патріот, а його трагедія піднесена до рівня трагедії усього українського народу. „Розстріляне безсмертя” розкрило історичну правду про епоху Й.Сталіна, зокрема про масове винищення української еліти 20-30-х років. Поезія „Любись Україну” стала своєрідним національним заповітом, а „Як не любити рідну мову” виокремила мову як душу народу.

Вагомим є доробок Б.Антоненка-Давидовича. У романі „За ширмою” він порушив тему національної самоідентичності українця на чужині, вираженої у формах організації життя та праці, народного українського побуту, родинної традиції, почуття національної свідомості та гідності. В образі матері, народженої на Переяславщині, яка переїхала жити до сина в Узбекистан, автор показав глибокий душевний біль, тугу за рідною Україною. В оповіданні „Спокуса” письменник відтворив духовну складову української ідентичності, яка з часів Володимира Святославовича стала консолідуючою силою українців як народу, нації.

Здобутком національної культури є літературна творчість М.Руденка („Сніжок зривається в імлі”, „Мово моя”, „Мосму народові”, „Хліб тридцять третього” та ін.). Його постійно хвилювали питання стану і статусу української мови, слова, він закликав стати на захист своїх ідентичних основ. Особливе місце в утвердженні національної ідентичності належить Л.Костенко. У її поетичних збірках („Княжа гора”, „Над берегами вічної ріки”, „Неповторність”, „Сад нетанучих скульптур” та ін.) відтворено патріотичні чуття українця. У романі „Берестечко” осмислено національно-визвольну війну під проводом Б.Хмельницького, словами якого поетеса передала прагнення українського народу до свободи.

У романі „Мальви” Р.Іванчука утверджується ідея самоідентичності українського народу в умовах поневолення. Особливе місце в українській літературі посідає творчість В.Стуса (збірки „Зимові дерева”, „Веселий цвинтар”, „Палімпсести”, „Час творчості”, книга „З таборового зошита”), у якій на основі власних переживань поет виразив національно-патріотичні почуття народу, ідентифікуючи себе і народ у мові, слові, внутрішній духовній силі та вірі нації у майбутнє.

Таким чином, українська нація самоідентифікуючись в літературній спадщині 60-80-х років ХХ ст. продовжила традицію утвердження українським словом спільних етнічно-генетичних форм буття українського народу, які сформувалися в цілісну систему культурних цінностей.

У підрозділі 3.2. – „Національне питання в кіномистецтві” – висвітлено патріотичні складові українського національного кіномистецтва, що сприяли зміцненню національної ідеї незалежності української нації.

Одним із перших актуалізував національне питання у своїх фільмах кінорежисер О.Довженко. У „Звенигорі” показано тяжке життя українського народу в умовах національного поневолення, коли в українських селян вимагали віддати все і найголовнішу цінність – свою свободу. В „Арсеналі” показано розорення українського народу внаслідок жовтневої революції, яка і призвела його

до відчаю. У „Землі” розкрито неповторну українську культуру на прикладі українського національного костюму. В українській пісні, у танці кінорежисер розкрив українську душу. В „Аерограді” показано результат побудови радянського світлого майбутнього для українського народу, більшість якого була вивезена з рідної землі. „Україна в огні” стала гіркою правдою про величезне горе Великої Вітчизняної війни, яке упало на український народ. В ній українство у боротьбі за свободу виявило себе, письменник переконаний, як люди високої марки. „Зачарована Десна” стала символом любові автора і народу до своєї землі. Поштовхом до її написання стали довгі роки розлуки із землею батьків та загибель села, яке автор уособив з Україною.

Українське кіномистецтво збагатив С.Параджанов. Фільм „Тіні забутих предків” увійшов в історію як відтворення давніх традицій, звичаїв, продовженням яких стали сучасні, національно-самобутні. В „Інтермеццо” національна проблема України постала в історичній реальності політично-економічної залежності від Росії, яка розорила народ не тільки матеріально, а й виснажила духовно, віднявши в нього все – віру, історію, землю, мову. Важливе значення в утвердженні національного начала в кіномистецтві має фільм „Білий птах з чорною ознакою” Ю.Іллєнка та І.Миколайчука у якому відтворено трагедію України доби національно-визвольних змагань. Л.Осіка у фільмі „Камінний хрест” показав трагізм еміграції західноукраїнських селян за океан внаслідок їх масового розорення.

Таким чином, в складний час утвердження і закріплення української свідомості, боротьби за власну державу важливе місце зайняла сфера кіномистецтва. Її представники зуміли написати в сценаріях, викласти на екрані ті національно-патріотичні складові українського народу, які вже утвердилися віками.

У підрозділі 3.3. – „Пісенно-поетична та музична форма етноутвердження” – розкрито процес самоутвердження української нації в період 60-80-х рр. через пісенно-поетичну та музичну форму, яка представлена в репертуарах національних колективів, українських композиторів, через виконання української авторської пісні національними співаками.

Процес самоусвідомлення української нації був виражений у виступах хору „Барвінок” в діаспорі. Він виконував вірш-реквієм Т.Шевченка „Заповіт”, як вічний символ боротьби українців за волю, закликаючи і в радянські часи стати на захист своїх національних інтересів. Серед національних колективів – відомий заслужений народний ансамбль пісні і танцю «Колос», який виконував композицію пісні січових стрільців „Ой, у лузі червона калина”. Вона стала національним символом України, утверджуючи безсмертя українського народу. Національну ідею утверджували етнографічний хоровий ансамбль „Гомін”, зокрема виконуючи твори „Ще не вмерла Україна” та „Боже великий, єдиний”.

В.Івасюк збагатив національне музичне мистецтво піснями „Червона рута”, „Водограй”, „Освідчення”, „Братерське коло”, „Юнацька балада”, „Зустрічайте мене”, „Аве, Марія, або Елегія для Марії”, „Балада про мальви”, „Моя ти зоре”, „Батьківщино моя”. Національною за змістом є спадщина П.Майбороди, який у співавторстві з А.Малишком написав „Пісню про Україну”, „Пісню про рушник”,

„Вогник”, з Д.Луценком „Рідна земле моя”, В.Симоненком „Виростеш ти сину” та ін.

Збагатили національну культуру О.Білаш у співавторстві з Д.Павличком такими творами, як „Два кольори”, „Не спи, моє серце, не спи”, О.Гончаром „Думи про Батьківщину” та ін. Утверджував національну самобутність українців Н.Яремчук виконанням таких пісень, як „Батько і мати”, „Родина”, які стали своєрідним гімном українських родин, нації, утверджували духовні, родинні, морально-етичні цінності. Таким чином, в період правління радянської влади пісня залишалася тією єднаючою силою духу і міцності української нації. Її національно-патріотичні основи утверджували прагнення йти вперед до боротьби за землю, Батьківщину, за національну культуру та державність.

Отже, у багатогранній культурно-мистецькій творчості було виражено все, що містилося в етнопсихології, тобто в душі українців і охоплювало почуття прекрасного, природного, національно-самобутнього, глибоко-патріотичного до рідного краю, родини, землі, традицій, звичаїв, що об’єднало та ідентифікувало кожного і всіх в єдину націю.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження засвідчило, що національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України 60-80-х рр. ХХ ст. стали єднаючою силою духу українства, що дозволило виокремити та зберегти націю як окрему етнографічну одиницю у складі багатонаціонального об’єднання СРСР та досягти державності у 90-х рр. ХХ ст.

У процесі розв’язання поставлених у дисертаційному дослідженні завдань ми дійшли наступних висновків, які виносяться на захист:

1. У новітній українській історіографії національне питання є одним із провідних. У працях з історії України науковців (М.Поповича, Я.Грицака, А.Слюсаренка, В.Гусева, В.Дрожжина, В.Литвина, Ю.Курносова, Г.Касьянова, А.Бичко та І.Бичко, В.Барана, В.Даниленка), у кандидатських (О.Бажана, Р.Дудки, О.Шевчука, І.Стасюка, Ю.Каганова, Л.Ведмідь), докторській (А.Русначенка) дисертаціях досліджено цю проблему в контексті політичної історії на базі громадських і національно-культурних осередків представників руху, шістдесятників-дисидентів, їхніх окремих творів, змісту яких автори названих праць не розглядають, а національно-патріотичних аспектів не характеризують. Аналіз історіографії дав можливість дійти висновку, що цілісного історичного дослідження в українській історіографії, у якому б розглядалася досліджувана нами проблема, не створено. Джерельну основу дисертації становлять архівні документи, необхідні для розкриття національно-патріотичних аспектів культурно-мистецької спадщини, історико-правових засад європейського національного розвитку та внутрішніх національних процесів в УРСР, механізмів втілення культурно-мистецької політики держави, здійснення нею ідеологічного контролю над творчістю митців. У роботі використано матеріали Центрального державного архіву громадських об’єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління

України, Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державного архіву м. Києва. Важливим джерелом для дослідження національного питання за матеріалами культурно-мистецької спадщини стали опубліковані юридичні документи, матеріали преси, мемуари, твори письменників, композиторів, сценарії фільмів. У процесі дослідження виявлено, що джерельна база достатня для розкриття обраної теми та для досягнення визначених мети і завдань.

2. Українське національне питання досліджували І.Лисяк-Рудницький, Б.Андерсон, сучасні вчені – Я.Грицак, Г.Касьянов, О.Гнатюк та ін. Вони розкрили історико-теоретичні аспекти становлення та розвитку української народності, нації на основі антропологічних, лінгвістичних та культурних досліджень, які узагальнили теоретичний та історичний досвід розвитку українського народу-нації, характерними особливостями та ознаками якого стала українська мова, національна культура. На думку вчених, терміни „етнос” і „нація” означають дві форми існування одного і того ж народного організму: у первісних його формах, як мало усвідомленого стану етносу, об’єднаного спільною територією, звичаями, народною мовою, побутом, і націю як вищу форму його розвитку, організовану внутрішньо-структурованими елементами самоусвідомлення, консолідації на основі спільних ідей та інших ознак. Отже, національне питання, досліджуване в роботі на матеріалах культурно-мистецької спадщини, є одним із головних складових теорії формування української нації.

3. Історико-правові засади національного питання та його складова – „національно-патріотичні аспекти” – формувались на основі міжнародних норм прав і свобод, серед яких: „Загальна декларація прав людини”, „Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права”, „Міжнародний пакт про громадянські й політичні права” та ін. Вони стали головними ідейними засадами організації націонал-визвольних рухів 60-х років ХХ ст., зокрема і в радянській Україні, закріплюючи право на самовизначення кожної нації загалом та української зокрема, права людини, громадянина, народу, нації на вільний і рівний розвиток незалежно від раси, мови, релігії, політичних переконань, національного походження, право на свободу думки, захист моральних і матеріальних інтересів авторів наукових праць та мистецьких творів. Аналіз внутрішніх національних процесів дав змогу дійти висновку, що СРСР, у складі якого була й Україна, спільно з міжнародною спільнотою ратифікував усі ці угоди і пакти, зобов’язавшись узгоджувати всі національні особливості розвитку народів, які перебували у його складі. Однак ратифікація міжнародних угод була тільки формальною, особливо щодо українського національного розвитку. Незважаючи на норми Основного Закону Конституції УРСР від 1937 р., а згодом-новоприйнятої 1978 р., СРСР у цей період взяв курс на побудову соціалізму і комунізму в умовах тоталітарного, комуністичного режиму, у якому головним чинником розвитку була не людина, а партія. Було прийнято ряд нормативно-правових актів про подальшу русифікацію і впровадження додаткової цензури щодо українського національного питання. Серед них – „Програма Комуністичної Партії Радянського Союзу”, на основі якої було заборонено будь-які прояви українського націоналістичного характеру, Постанови

„Про підготовку до 50-річчя Великої Жовтневої Соціалістичної революції і 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні”, „Про підвищення відповідальності керівників органів преси, радіо, телебачення, кінематографії, установ культури і мистецтва за ідейно-політичний рівень матеріалів, що публікуються та репертуару”, „Про заходи щодо дальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках” та ін. Вони цілком знівелювали усі міжнародні акти з питань національного саморозвитку.

4. Проаналізувавши процес націотворення на основі культурно-мистецьких форм діяльності, визначено, що:

а) основними тенденціями націотворчих процесів у культурно-мистецькій спадщині 60-80-х рр. ХХ ст. була національна самоідентифікація української нації в літературно-поетичній, кіномистецькій, пісенно-поетичній, музичній творчості митців цього періоду, у якій було утверджено історичну традицію спільних етнічно-генетичних форм буття українського народу, які склалися протягом його історичного шляху українським словом, піснею, способом життя, традиціями, звичаями;

б) специфічною особливістю української нації є ментальність, яка характеризує специфічний рівень як індивідуальної, так і колективної свідомості. Йдеться про особливий, самобутній тип мислення українців на основі колективної свідомості, психо-емоційних особливостей, поведінки і складу мислення, які лежать в основі багатогранної народної та мистецької творчості нації, що, зокрема, прочитується в культурно-мистецькій спадщині українського народу, головною ідеєю якої була незалежна, соборна Україна та нація;

в) головними засобами колективної репрезентації української національної особливості на основі культурно-мистецької діяльності стало етноутвердження шляхом усної і письмової творчості, організованих літературних виступів, хорових композицій, хореографічно-танцювальних презентацій, вечорів пам'яті, кінофестивалів, демонстрацій.

5. Культурно-мистецька спадщина відіграє важливу роль у процесах націотворення. Історичний процес утвердження національної самоідентичності українського народу у складі СРСР продовжила національна культурна еліта 60-80-х років ХХ ст. Саме вона на основі міжнародних законодавчих актів з питань національного розвитку, антиколоніальних рухів, які висували політичні вимоги на вільний державний розвиток в Україні, утверджувала національне питання у національній культурно-мистецькій творчості, про що йшлося в науково-публіцистичних статтях, літературних розвідках і в конкретних мистецьких творах 60-80-х рр. ХХ ст., головною ідеєю яких була боротьба за незалежну, соборну Україну.

6. Право на вільний розвиток обстоювали літератори (В.Сосюра, Б.Антоненко-Давидович, М.Руденко, Л.Костенко, Р.Іваничук, В.Стус). Вони обстоювали українську самобутню історію, культуру. Ідентифікація українства здійснювалась у творах на основі ототожнення українця з титульною назвою територіально-стійкого державного утворення Україна, родинно-генетичною Батьківщиною-Україною на основі національної гідності, самоусвідомлення,

патріотизму, віри, мови, традиції та інших форм етноутвердження. Головною темою творів стали роль і значення національної еліти у формуванні української нації, держави, реабілітація сфальсифікованих російською історіографією головних історичних подій: голокосту, „розстріляного відродження” 20–30-х років, „розстріляного безсмертя” 60–80-х років з переліком імен втрачених, знищених, розстріляних, закатованих у радянських концтаборах та ін. Утвердженню національної ідеї сприяли твори О.Довженка, С.Параджанова, Ю.Ілленка, І.Миколайчука, Л.Осики. Вони відтворили любов народу до своєї землі, неповторну українську народно-побутову культуру. На тлі традиційної самобутньої культури показано розорення українських родин, виснажливу працю, тяжке життя українського народу в умовах національного поневолення, окреслено наслідки жовтневої революції, колективізації і розкуркулення, коли більшість українців було вивезено, а західноукраїнські селяни змушені були емігрувати. Це призвело український народ до повного відчаю як в Україні, так і на чужині. Однак українці утверджували свою самобутність у формах організації життя та праці, народного побуту, родинних традицій та моральної, духовної єдності з Україною-Батьківщиною в умовах поневолення. Національно своєрідні зразки пісенно-поетичних, музичних творів належать композиторам П.Майбороді, О.Білашу, В.Івасюку. Вони втілювались, зокрема у виконанні Н.Яремчука, хору „Барвінок”, заслуженого народного ансамблю пісні і танцю „Колос”, етнографічного хору „Гомін”.

7. Визначальною у культурно-мистецькій спадщині митців 60-80-х рр. ХХ ст. була тема єднання українського народу на основі мови, традицій, звичаїв та національної ідеї – здобуття незалежності, яку відстоювала національно-свідома інтелігенція, представлена культурно-мистецькою елітою, яка збагатила національну культуру творами літератури, кіно, музики, заклавши ґрунт для здобуття української державності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Черненко М.В. Головні зовнішні чинники формування дисидентського руху в Україні / М.В.Черненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2008. – Вип. 73. – Ч. 1. (у двох частинах). – С. 68 – 74.
2. Черненко М.В. Основні внутрішні причини формування культурно-дисидентського руху / М.В.Черненко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : Наук. Журнал. 1`2009. – К.: Міленіум, 2009. – № 1. – С. 141 – 145.
3. Черненко М.В. Національне питання кінематографу 60-80-х рр. ХХ ст. / М.В.Черненко // «Наукові записки»: збірник наукових статей. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. № 89. – С. 260 – 273.
4. Черненко М.В. Пісенно-поетична та музична форма етноутвердження у спадщині української культури 60-80-х рр. ХХ ст. / М.В.Черненко // Вісник

Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : Наук. Журнал. 1'2011. – № 1 – К.: Міленіум, 2011. – С. 174 – 178.

5. Черненко М.В. Культурно-політичний контекст періоду 60-80-х рр. ХХ ст. в історії культури України // М.В.Черненко // Фундаментальні і прикладні дослідження рекреаційно-дозвілдової сфери в контексті Євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 12-13 травня 2008 р.) / за ред. В.В.Кірсанова, С.Д.Безклубенка. – К.: Видавн. центр „КНУКіМ”, 2008. – Ч. I. – С. 370 – 373.

6. Черненко М.В. Демократичні тенденції формування культурної політики Америки та Європи // М.В.Черненко // Українські культурні індустрії: стан, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, (Київ, 30 травня 2008 р.). – К.: Видавн. центр „КНУКіМ”, 2008. – С. 39 – 42.

АНОТАЦІЇ

Черненко М.В. Національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України (60-80-ті рр. ХХ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (історичні науки). – НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ, 2011.

Дисертацію присвячено дослідженню національно-патріотичного змісту культурно-мистецької творчості українських митців шістдесятників-дисидентів. На основі зарубіжної, української історіографії узагальнено історико-теоретичні аспекти, історико-правові засади американського і європейського націотворчого процесу, які сформувались на основі міжнародних прав і свобод.

Проаналізовано умови внутрішнього розвитку в Україні у часи „хрущовської відлиги”, які сприяли формуванню національно-патріотичного, культурного руху опору, учасники якого боролися за вільний культурний, демократичний розвиток нації у складі СРСР. Провідну роль у цьому процесі відіграла культурно-мистецька еліта, яка своєю громадсько-політичною, культурно-мистецькою діяльністю підносила самотню національну культуру.

На конкретних прикладах розкрито національно-психологічні, культурно-етнічні, народно-побутові особливості українського народу, які склалися протягом його історії, визначено роль патріотичної культурно-мистецької спадщини 60-80-х рр. ХХ ст. в утвердженні української нації і державності.

Ключові слова: українська нація, національна культура, культурно-мистецька спадщина, патріотизм, національна свідомість, творча інтелігенція.

Черненко М.В. Национально-патриотические аспекты культурно-художественного наследия Украины (60-80 – е гг. ХХ в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 26.00.01 – теория и история культуры (исторические науки). – НПУ имени М.П. Драгоманова, Киев, 2011.

В диссертации раскрыты национальные аспекты культурно-художественного наследия Украины как одного из важных составляющих национального вопроса. На основе источников отечественной и зарубежной литературы раскрыты историко-теоретические аспекты становления и развития украинской народности, нации с учетом антропологических, лингвистических и культурных исследований современной историографии, характерными особенностями которых для украинословянской нации стал культурный фактор.

Социально-правовой базой для достижения поставленных целей в украинском национальном вопросе государственности послужила международная нормативно-правовая база прав и свобод, непосредственно США и Европы. Они закрепили в новейшей истории юридическо-правовые акты, касающиеся самоопределения народов, нации, права человека на свободное развитие, независимо от расы, языка, религии, политических убеждений, национальности, право на свободу мысли, убеждений. Они способствовали украинскому национальному патриотическому движению выступить на защиту национальных прав в содружестве с международными правозащитными движениями.

Созданию такого национального движения способствовали и обстоятельства внутреннего развития 60-80-х гг. XX в. – постсталинская политика М.Хрущева, которая, в некоторой степени, дала возможность легализовать национально-культурную, общественно-политическую деятельность интеллигенции. К этому периоду относятся и некоторые государственные реорганизации национально-политического значения, к примеру Министерство государственной безопасности переименовано в Комитет государственной безопасности, в обязанности которого входили и вопросы реабилитации политических заключенных. Процесс реабилитации частично был выполнен, кроме политзаключенных, особенно призванных за ст. 61 «вредительство», 62 «антисоветская агитация и пропаганда», сохранными уже в новых кодексах Уголовного права СССР и УССР, за которыми и были осуждены «инакомыслящие» – политические под знаком «украинский буржуазный националист», среди которых – большинство патриотов: историков, писателей, композиторов и др.

Раскрыты социально-политические особенности проводимой политики М.Хрущева, Л. Брежнева и механизмы внедрения политических решений в национальную культурно-художественную жизнь республики, в первую очередь, – критику новых тенденций в искусстве, усиление административного и идеологического контроля над интеллигенцией, имеющий прямое влияние на принятие решение в сфере культурной жизни страны. Это впоследствии и повлекло за собой формирование национально-патриотических настроений в среде творческой интеллигенции, проявившиеся в организации национальных движений, общественно-политических, культурных акций, публикаций. Проанализированы произведения В. Сосюры, Б. Антоненка-Давидовича, Н. Руденка, Л. Костенко, Р.Иваничука, В.Стуса, А. Довженка, С. Параджанова, Ю. Ильенка, И.Миколайчука, Л.Осыки. П. Майбороды, А. Билаша, В. Ивасюка, Н. Яремчука и др. Все это национально-культурное наследие сохранило, возродило и юридически утвердило украинскую нацию и ее государственность в 1990-е годы.

Таким образом, на основе культурного фактора была исторически завершена национальная патриотическая борьба украинского народа за территориальную, культурную, экономическую целостность украинской нации и государства.

Ключевые слова: украинская нация, национальная культура, культурно-художественное наследие, патриотизм, национальное сознание, творческая интеллигенция.

Chernenko M.V. The National-Patriotic aspects of cultural-art inheritance of Ukraine (the 60-80th of XXth century). – Manuscript.

Thesis of scientific degree of candidate of historical sciences on specialty 26.00.01 – theory and history of culture (historical sciences). – National Pedagogical University named after M.Dragomanov, Kyiv, 2011.

Dissertation is devoted to integral research of national-patriotic aspects in the cultural-art inheritance of Ukraine of the noted period. On the basis of foreign, Ukrainian historiography generalized the historic-theoretic aspects, historic-law principles of the American and European national base process, which was formed on the basis of international laws and freedoms and became the main basis in introduction of Ukrainian experience. Made the analyze of pre-conditions of geopolitical circumstances, the reasons of internal development of Ukraine in the conditions of the “Khrushchov thaw”, which was instrumental in the origin of the national-patriotic, cultural motion of resistance which fought for state, national independence, free cultural, democratic development of Ukrainian nation in composition of the USSR. The cultural-art elite which by all forms and methods found out a leading role in this process using public-political, cultural and art patriotic activity selected an original national culture which consisted of literary-poetic, song musical, cinema-artistic works. On concrete examples are exposed the main patriotic constituents which are erected in the whole systems of the national-psychological, folk-domestic features of the Ukrainian people which was folded during his history, for the sake of realization of primary objective: independent, cathedral Ukrainian state system and nation. Determined the certainly role of patriotic cultural-art inheritance of the 60-80th of XXth century in the claim of Ukrainian nation and state system.

Keywords: ukrainian nation, national culture, cultural-art inheritance, patriotism, national consciousness, creative-intelligent people.